

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/194565,TEKST-AUDIO-105-lat-polskiej-szachownicy-lotniczej.html>

27.02.2026, 14:10

[TEKST + AUDIO] 105 lat polskiej szachownicy lotniczej

Od 105 lat znakiem rozpoznawczym polskich samolotów wojskowych jest biało-czerwona szachownica. 1 grudnia przypada rocznica wydania rozkazu Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, którym ten znak został wprowadzony do użycia. Od tego momentu szachownica uważana jest za jeden z najładniejszych symboli lotniczych i jest stosowana na oznaczenie polskiego samolotu wojskowego.

01.12.2023

Pierwsze lata – koncepcja i zastosowanie

Oznaczenia przynależności państwowej samolotów, zwłaszcza wojskowych, stało się niezbędne podczas I wojny światowej. Identyfikacja maszyn na zasadzie swój-wróg pozwalała na skuteczną ochronę wojsk lądowych przed atakiem z powietrza. Państwa Ententy wprowadziły znaki oparte na kokardach, w państwach centralnych dominowały znaki odwołujące się do symboliki krzyża.

Powstające polskie lotnictwo wojskowe stanęło przed koniecznością wprowadzenia oznaczenia pozwalającego łatwo i szybko identyfikować samoloty Wojska Polskiego. Samorządnie lotnicy proponowali rozwiązania nawiązujące do barw narodowych. W 1918 r. na samolotach wykorzystywanych przez I Korpus Polski w Rosji na końcach skrzydeł malowano biało-czerwone pasy, we Lwowie na biało-czerwono malowano usterzenie pionowe samolotów. W Krakowie malowano tarczę herbową ukośnie podzieloną na barwy narodowe, a w Warszawie na samolotach pojawił się biały kwadrat z wpisaną w niego czerwoną literą „Z”.

Przełom w sprawie oznaczenia polskich samolotów nastąpił 15 listopada 1918 r., kiedy to ze Lwowa meldunkiem przyleciał por. Stefan Stec. Na jego samolocie myśliwskim Fokker E.V była namalowana biało-czerwona szachownica. Ppłk Hipolit Łossowski, dowódca lotnictwa, uznał że to godło osobiste pilota najlepiej spełnia wymogi stawiane znakowi rozpoznawczemu polskiego lotnictwa – nawiązuje do barw narodowych, jest unikalne oraz czytelne i łatwy do naniesienia na powierzchnie samolotów. Należy pamiętać, że znak namalowany na samolocie Steca nie był czymś nowatorskim. Szachownica była od wieków stosowana w heraldyce. W lotnictwie (w wersji biało-czarnej) stosowali ją piloci niemieccy jako godło osobiste. W wersji biało-czerwonej była malowana na samolotach dwóch pilotów Ententy polskiego pochodzenia: Franka Linke-Crawforda i Mariana Gawła.

Znak został zaadaptowany przez Sztab Generalny jako symbol polskiego lotnictwa. 1 grudnia szef Sztabu gen. dyw. Stanisław Szeptycki wydał rozporządzenie Nr 38, które wprowadziło białokarmazynową szachownicę do użycia. W 1921 r. dodano do szachownicy biało-czerwone obwódki i w ten sposób powstała ostateczna wersja tego znaku. Szachownica, po obróceniu o 45 stopni i wpisaniu w nią sylwetki samolotu, stała się również znakiem polskich aeroklubów regionalnych.

W latach 30. XX w. uznano, że szachownica jest zbyt wyrazistym znakiem i nie pozwala na dobre maskowanie polskich samolotów. Aby obniżyć intensywność jej kolorystyki zdecydowano się na rezygnację z koloru białego w szachownicach malowanych na dolnej powierzchni skrzydła i zastąpiono go błękitem stosowanym na dole płata i kadłuba. Szachownice na górnej powierzchni

skrzydła malowano asymetrycznie, w celu utrudnienia przeciwnikowi identyfikację położenia kadłuba samolotu.

Na obczyźnie

W czasie II wojny światowej biało-czerwona szachownica była malowana na samolotach polskiego lotnictwa walczącego na zachodzie Europy. We Francji, aby pokazać, że są to samoloty walczące na obczyźnie, obrócono kolorystykę pól o 90 stopni i w lewym górnym polu umieszczono barwę białą. Taki znak malowano na burtach kadłubów m.in. Caudron C.714 Cyclone. Dodatkowo, na kadłubach niektórych samolotów, malowano szachownicę w której prawym górnym i lewym dolnym polu umieszczono ćwiartki francuskich kokard.

Polskie Siły Powietrzne w Wielkiej Brytanii miały prawo malowania wyłącznie małych szachownic na kadłubach samolotów. Pierwotnie ich lokalizacja nie była określona - malowano je na osłonie silnika, w okolicy kabiny pilota lub za nią. Ostatecznie utarł się zwyczaj malowania jej na przodzie kadłuba - w jednoosobowych myśliwcach umieszczano ją na osłonie silnika, a w maszynach wielosilnikowych w miejsce przedniego stanowiska strzeleckiego. Podobne zasady przyjęto również w oddziałach polskiego lotnictwa formowanych w ramach armii Berlinga.

Okres powojenny

Po zakończeniu II wojny światowej szachownica, w niezmienionej formie, funkcjonowała na samolotach ludowego Wojska Polskiego. Jedynie, zwyczajem sowieckim, zmieniono jej umiejscowienie. Nie malowano już jej na górnej powierzchni płata, pojawiła się za to na bokach kadłuba. Szachownica przeszła przemianę w 1993 r., kiedy to stwierdzono, że wersja malowana na podstawie rozporządzenia Nr 38 powinna mieć kolorystykę pól obróconą o 90 stopni. Odwołano się do praw heraldyki, które mówią, że znak jest opisywany z perspektywy osoby noszącej oznaczenie, a nie z perspektywy widza. Uznano, że ze względów poprawności heraldycznej pola lewe górne i prawe dolne mają mieć kolor biały.

Ta decyzja do dziś budzi kontrowersje w środowisku historyków i pasjonatów lotnictwa. Zwolennicy nowej wersji szachownicy mają argumenty wynikające z heraldyki, zwolennicy tradycyjnego układu pól powołują się na wykorzystanie tego znaku w wojnie polsko-bolszewickiej i podczas II wojny światowej. Zapewne te dyskusje będą trwały jeszcze wiele lat, a strony będą trwać przy swoich zdaniach.

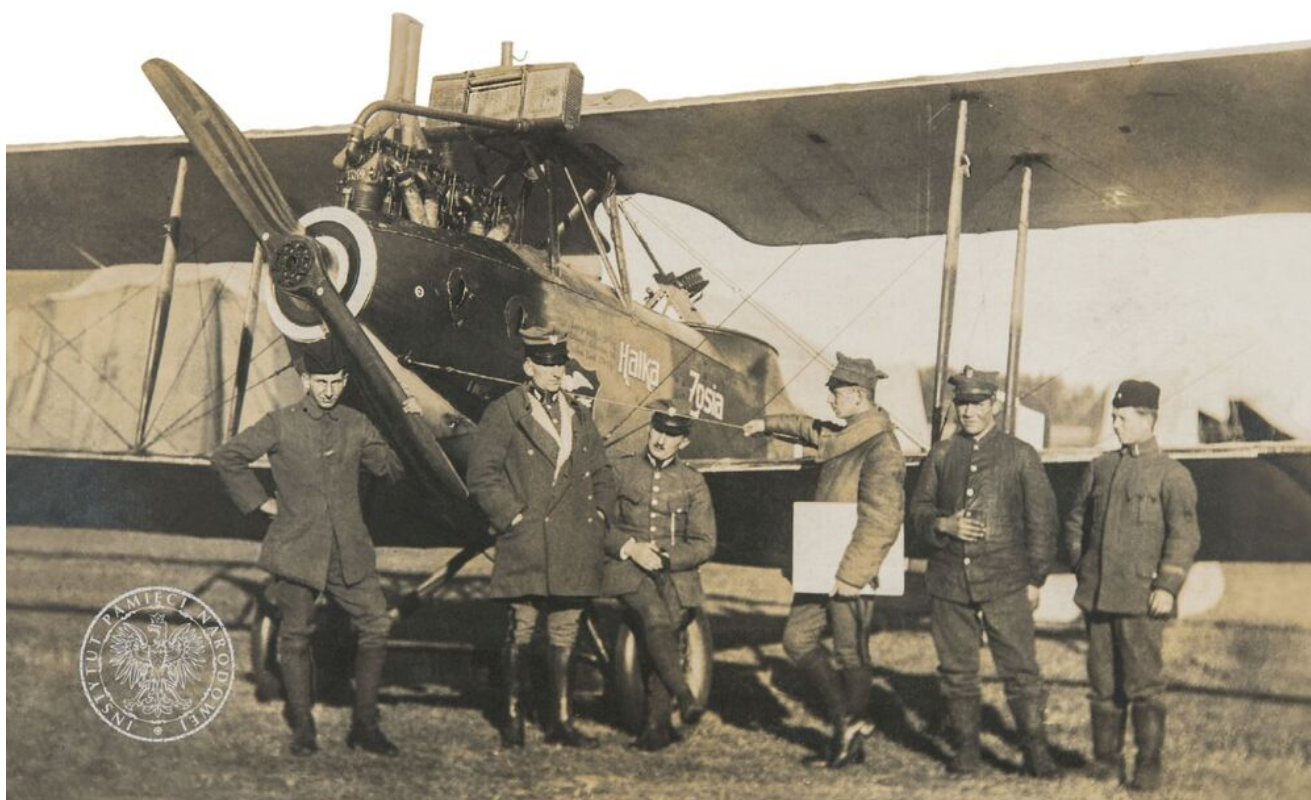
W 2012 r. szachownica powróciła na górne powierzchnie skrzydeł polskich samolotów wojskowych i jest to, jak na razie, ostatnia zmiana dotycząca stosowania tego znaku.

Dziś lotnicza szachownica jest umieszczana nie tylko na polskich samolotach i śmigłowcach wojskowych. Znajdziemy ją również na statkach latających Straży Granicznej, na fladze dowódcy Sił Powietrznych, flagach lotnisk wojskowych czy też na Lotniczym Krzyżu Zasługi.

Tematyka lotnicza przewija się w wielu działaniach Instytutu Pamięci Narodowej. O początkach polskiej awiacji znajdziecie Państwo informacje w książce Mariusza Niestrawskiego pt. „Polskie Wojska Lotnicze 1918-1920” wydanej przez IPN w 2021 r. Pozycja jest wprowadzeniem do historii polskich Wojsk Lotniczych w latach 1918-1920. Do realizacji tego zadania zostały wybrane najciekawsze wątki dziejów polskiego lotnictwa wojskowego z lat 1918-1920. Na stronach czternastu rozdziałów przedstawiono najważniejsze epizody związane z powstaniem polskich

Wojsk Lotniczych i ich wkładem w kształtowanie się polskiej granicy wschodniej. Charakter publikacji wymusił rezygnację z bardziej szczegółowego omawiania niektórych zagadnień. Ograniczono się do najistotniejszych faktów, dat i postaci. Tak skonstruowana publikacja jest bez wątpienia prostsza do przyswojenia niż książka z pełnym aparatem naukowym.

MARIUSZ NIESTRAWSKI POLSKIE WOJSKA LOTNICZE 1918–1920

W 2020 r. została wydana książka autorstwa Bartłomieja Belcarza, Marka Rysia, Franciszka Strzelczyka, Kari Stenman oraz Karoliny Hołdy pt. „Caudrony nad Francją”. Ta pozycja omawia działania polskiego lotnictwa we Francji podczas II wojny światowej. Dywizjon myśliwski GC 1/145 „Varsovie” był jedyną w pełni zorganizowaną, autonomiczną jednostką lotniczą PSP walczącą w trakcie kampanii francuskiej 1940. W ramach tej jednostki Polacy wykonywali loty na samolotach myśliwskich Caudron-Renault CR.714C1, byli jedynymi którzy wykorzystali te maszyny bojowo.

1940 Caudrony nad Francją

Historia Dywizjonu Myśliwskiego GC 1/145 „Varsovie”

Bartłomiej **BELCARZ**

Marek **RYŚ**
Kari **STENMAN**
Franciszek **STRZELCZYK**
Karolina **HOŁDA**

Zagadnienia działań bojowych Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii opisuje wydana w 2023 r. książka Grzegorza Śliżewskiego pt. [Karmazynowy błękit nieba. Działania bojowe I Polskiego Skrzydła Myśliwskiego w 1941 roku](#). Autor przybliży czytelnikom, dzień po dniu,

działania bojowe I Polskiego Skrzydła Myśliwskiego poprzez przedstawienie wszystkich lotów bojowych i operacyjnych, zwycięstw, strat, a nawet urlopów pilotów. Ustalenie, w jakich operacjach uczestniczyli polscy lotnicy, jakie były cele eskortowanych bombowców i efekty wykonanych zadań. Książkę można zakupić w naszej księgarni internetowej.

KARMAZYNOWY BŁĘKIT NIEBA

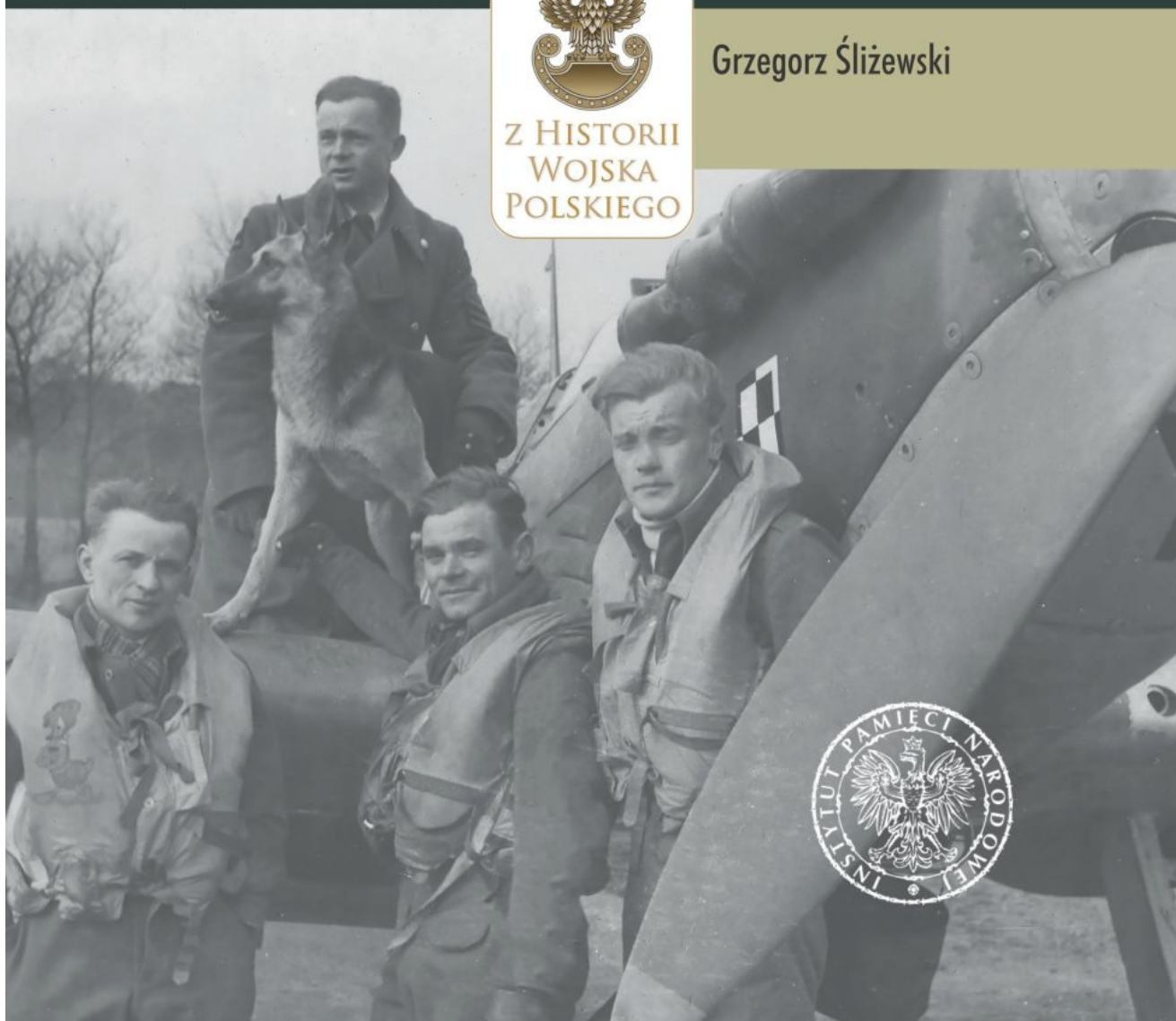
Działania bojowe I Polskiego Skrzydła Myśliwskiego w 1941 roku

MONOGRAFIE

Z HISTORII
WOJSKA
POLSKIEGO

Grzegorz Ślizewski

Miłośnicy malarstwa mogą zapoznać się z albumem Piotra Górki pt. „Walki powietrzne w obrazach”, który zawiera wynik wieloletniej pracy artystycznej autora. Znajdziecie w nim Państwo

reprodukcje obrazów olejnych, na których autor przedstawia głównie historię Polskich Sił Powietrznych podczas II wojny światowej. Podczas ich tworzenia korzystał z pomocy i rad polskich lotników, weteranów II wojny światowej. Swoje płótna powielał litograficznie i drukował w niskich, ekskluzywnych nakładach. Każdy z zaprezentowanych w albumie obrazów znalazł się w odrębnym rozdziale zawierającym zarówno opis faktów historycznych – walk powietrznych przedstawionych na płótnach, jak i informacje na temat okoliczności powstawania dzieł i prywatnych kontaktów autora z bohaterami II wojny światowej lub ich potomkami.

PIOTR GÓRKA

WALKI POWIETRZNE W OBRAZACH

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

Miłośników planszówek zainteresuje informacja, że IPN wydał grę pt. „303. Bitwa o Brytanię”. Jest to szybka wojenna gra planszowa dla dwóch osób. Jeden z graczy dowodzi RAF broniącym Wielkiej Brytanii, a drugi atakuje niemieckim Luftwaffe. Zadaniem lotnictwa Trzeciej Rzeszy jest zbombardowanie Londynu, a celem lotnictwa alianckiego powstrzymanie agresora. Każdy z graczy dysponuje sześcioma różnymi samolotami, za pomocą których prowadzi operację wojenną na planszy, nawiązującej do stołu dowodzenia RAF. Podniebne pojedynki rozstrzygane są przy użyciu specjalnie zaprojektowanych kości. [Grę można zakupić w naszej księgarni internetowej.](#)

Nie zapominamy o miłośnikach puzzli, mogą skorzystać z przygotowanych na 80. rocznicę Bitwy o Anglię dwóch układanek wydanych pod wspólnym tytułem „303”. Każdej układance towarzyszy bogato ilustrowana broszura edukacyjna „Nie tylko Dywizjon 303” o udziale polskiego lotnictwa w II wojnie światowej autorstwa dr. Tomasza Gintera. Na 24 stronach książeczki czytelnik znajdzie sylwetki pilotów, mapy, oznaki dywizjonów, samoloty, na których walczyli Polacy, statystyki zestrzeleń i wiele innych ciekawych informacji.

Działania lotników spod białoczerwone szachownicy są również przedmiotem wystawy elementarnej „[Polacy w bitwie o Wielką Brytanię](#)” przygotowanej przez Biuro Edukacji Narodowej. Oryginalne czarno-białe fotografie zostały poddane procesowi cyfrowej koloryzacji przez Mikołaja Kaczmarka – laureata złotej oraz srebrnej nagrody „BohaterON” w 2019 r.

POLACY W BITWIE O WIELKĄ BRYTANIĘ

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

autor: Artur Kołęda
recenzja: dr hab. Filip Musiał, dr Przemysław Benken
korekta: dr Magdalena Baj
konceptcja graficzna serii: Aleksandra Kalper-Miszulowicz
opracowanie graficzne: Paulina Zak, Szymon Węglowski
cyfrowa koloryzacja zdjęć czarno-białych: Mikołaj Kaczmarek

Pilot polskiego Dywizjonu Myśliwskiego 306 „Toruńskiego”, Sierżant Otto Pudrycki zajmuje miejsce w kabinie swojego Hurricane’a. Widoczne go-dło Dywizjonu 306, sformowanego w czasie Bitwy o Wielką Brytanię. Lotnisko w Ternhill. Marzec 1941 r.
Fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie/ Ośrodek KARTA; koloryzacja: Mikołaj Kaczmarek.

Aby zobaczyć odtworzyć włącz JavaScript

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

Centrala

Edward Jaworski na tle Spitfire VB na lotnisku Northolt. Zdjęcie z zasobu IPN.

Pliki do pobrania

[Historia „Szachownicy lotniczej” w siłach powietrznych RP \(pdf, 963.89 KB\)](#)

[Szachownica lotnicza stała się oznaką polskiego lotnictwa wojskowego \(mp3, 6.8 MB\)](#)

[Szachownica lotnicza stała się oznaką polskiego lotnictwa wojskowego \(wav, 50.02 MB\)](#)
